

TELEPÜLÉSTÖRTÉNET ÉS FOLKLÓR Udvarszállás falu példája

Paládi-Kovács Attila

MTA Néprajzi Kutató Csoportja, Budapest

Közlésre elfogadva: 1989. november 21.

1. Udvarszállás (ma Dobričevo) magyar falu Jugoszláviában a Vajdaság (Vojvodina) tartomány keleti szélén, félúton Versec (Vršac) és Fehértemplom (Bela Crkva) között. A falu határát átszeli a Romániából érkező Karas folyó, amely itt lépi át az országhatárt. Mintegy 400 lakosú, 3038 k. hold határterülettel bíró falu lakosai mind magyarok, a szomszédos falvak lakói pedig más-más etnikumhoz tartoznak. Keleten a román országhatár, délen a cseh Česko Selo (régen Csehfalva), nyugaton a szerb Subotica (régen Krassósombat), északon a román Straža (régen Temesőr) fogja közre. A tágabb környezetben is mozaikképet mutat a falvak etnikai jellege. A közeli városok lakossága a 18. század óta többségében német nyelvű volt a II. világháború végéig. Azt követően a Bánát régió Jugoszláviához tartozó részéből a németeknek Németországba kellett áttelepülniök. Ez a tarka mozaikja az etnikumoknak a 18-19. században alakult ki.

A régió és a szűkebb körzet magyar népességének származáshelye, településtörténete kevésbé van feltárva, tradicionális kultúrája, folklórja lényegében ismeretlen. Udvarszállásról a kitűnő folklorista, *Bálint S.* azt állította, hogy Szeged-vidékéről származó telepések alapították, s a közösség szegedi tradíciókat őriz.¹

1987. októberében az újvidéki egyetem és a vajdasági kormányzat támogatásával terepmunkát végezhettem Udvarszálláson dr. Jung Károly közreműködésével.² A helyszínen tájékozódván hamar kiderült, hogy *Bálint S.* említett feltevése nem bizonyítható. Sem a közösség származástudata, sem a helyi dialektus, sem a folklór karakterisztikus jegyei nem támasztják alá a szegedi eredet hipotézisét.

A hézagos helytörténeti adatokból tudjuk, hogy Udvarszállás 1835 körül létesült a gróf Bissingер-uradalom területén.³ Akkoriban a magyarokkal egyidőben német, szlovák, cseh családok is érkeztek a birtokra, akiket nem

lehetett sem a román Jám, sem a szerb Szubotica faluban letelepíteni. 1851-ben Udvarszállás jogállása még mindig csupán "népes puszta", azaz uradalmi majortelep, 265 római katolikus lakossal.⁴ A 19. század második felében népessége csaknem kétszeresére nőtt. 1910-ben 462 lakosa volt a falunak, etnikai megoszlásuk a következő: 333 magyar, 9 német, 79 román és 41 egyéb (főként csehek).⁵ A I. világháború után Jugoszláviának ítélt faluból a románok elköltöztek, a csehek pedig már előbb a magyarokhoz asszimilálódtak. Emléküket őrzi a falu egyik utcájának neve (*Pém utca Böhme=Böhmisch, Bohemian street*) és néhány ma is használatos családnev, pl. *Halupka Buzek, Rezbár, Csáp, Safarik, Kratochwill*. Az 1920-as évek óta több cseh család költözött be a szomszédos Česko Selo faluból. Közülük a legöregebbek őrzik még a cseh nyelvet, a többiek a magyart tekintik anyanyelvüknek.

Az első telepeseektől származó magyar lakosság alig néhány családnevet használ (pl. *Virágh, Barna, Horváth, Kucsera, Tóth*), viszont számos - esetenként 8-10 - család ugyanazt a családnevet viseli. Ezeket a faluközösség ú.n. ragadványnévvel látta el, s ezek a gúnyolódó nevek gyakran elhomályosították a családok hivatalosan elismert nevét a falu mindennapi kommunikációjában. Több régi családnev már csak a temetőben és az anyakönyvekben, községi iratokban olvasható, mert viselői elköltöztek a faluból vagy kihaltak. Vannak ilyen családok is, amelyek első képviselője csak 3-4 generációval korábban települt meg, többnyire beházasodással.

A legrégebb családnevek viselői, a régi nemzetségek közül a Kucsera, a Barna és a Tóth nevéek számon tartják, hogy őseik Észak-Magyarországról, Nógrád megyéből települtek Udvarszállásra. Őseik nógrádi lakóhelyét, az elbocsátó falu nevét azonban már nem tudják felidézni. Informátorunk Kucsera Gyula (szül. Udvarszállás 1923) az 1860-as években született nagyapja mondta el, hogy az ő nagyapja még Nógrád megyében született. Ez a családi hagyomány arra enged következtetni, hogy a lakosság számottevő része helyben maradt az első telepítés óta, s az 1830-as években észak-magyarországi paraszti kultúrát vitt magával a Bánát déli peremvidékére. Ezek utána az a kérdés, mit tartott meg egykori kulturális örökségéből. Mai folklórájának vannak-e még a nógrádi palóc regionális kultúrához kapcsolódó elemei?

2. Egyes népszokások kötődését regionális kultúrához, népcsoporthoz, sőt lokális közösséghez hosszabb idő óta vizsgálja a magyar néprajz, de ezen jelenségek elemzését, magyarázatát csak az utóbbi időben végzi mind több eredménnyel. Különösen *Ujváry Z.* ért el figyelmet érdemlő eredményeket a magyar folkloristák közül. Településtörténeti és összehasonlító néprajzi adatok bevonásával bizonyította, hogy a híres tokaji szőlővidék Magyarországon unikális szokásai (pl. a hordóabroncsokkal járt bodnártánc vagy a Bacchus-járásnak nevezett dramatikus szokás) német származású bodnárak céhes hagyományaiban gyökereznek. Tokaj vidékének 18. századi német telepesei azonban a magyar környezetben hamar elhagyták nyelvüket. A nyelvcsere, a nyelvi asszimiláció következtében sajátos néphagyományaik etnikus jellege elveszett, lokális kötődése azonban megmaradt,⁶ *Ujváry*

etnikus eredetet bizonyított más, ma már csak lokális jellegzetességeként kezelt szokáselem esetében is. Ilyenek a medvemaszok Balmazújvároson, a *turka* (kecske) maszk Hajdúdorogon, az ú.n. kakaslefejezés szokása több német vagy német eredetű településen a Kárpát-medencében.

A lokális jellegzetességek azonban nemcsak idegen népi származásról, hanem más régióból hozott hagyományról is tanúskodhatnak. Ezek esetenként több évszázadon át megmaradnak, különösen izolált nyelvi, etnikai közösségekben. Úgy tűnik, hogy az anyagi kultúra, a gazdasági élet hagyományos eszközei, kulturális jelenségei még a kevert népiségű Bánátban is változnak, alakulnak, s az ökológiai, földrajzi viszonyokhoz igazodnak.⁷ A Bánátban az etnikumokat összekötő, viszonylag egységes anyagi kultúrája alakult ki az elmúlt századokban. A néphit, a népszokás, a vallási élet, s általában a folklór öröksége lassabban változik, több benne a konstans elem.

A néphit egyes elemeinek földrajzi elterjedtségéből már a korábbi kutatás is néptörténeti következtetéseket tudott levonni. *Diószegi V.* például szingnifikáns összefüggést talált a *markoláb*nak nevezett mitikus lény geográfiaja és a palóc népcsoport között. *Markoláb*nak nevezi az említett északi magyar regionális csoport azt a lényt, amely hite szerint "megeszi a Holdat", s ezáltal holdfogyatkozást okoz. Ez a hiedelem ismeretes a Nagy Magyar Alföld azon településein is, ahol a palóc régióból származó katolikus közösségek élnek, akik a 18-19. század folyamán települtek át az Alföldre.⁸

3. A továbbiakban tehát azt vizsgáljuk, vannak-e Udvarszállás néphagyományának olyan jellegzetességei, amelyek rávilágítanak a közösség származására, eredeti lakóhelyére. Kapcsolódva az említett mitikus lényhez, a *markoláb* képzethez azt találjuk, hogy Udvarszálláson ma is igen élő ez a hiedelem. Több hatvan év fölötti férfi és nő hasonlóképpen informált, s a lény nevét számos középkorú is hallotta, tudja. A történetek sajnos már megkopottak, töredezettek. Sztereotip válasz ez: "Öreganyám mesélte, hogy a *markoláb* eszi a Holdat, azért fogy." Ez a lény hitük szerint a Holdon él, de alakját, formáját bizonytalanul adták meg: "Talán állat lehet." A mitikus lény neve *markoláb* alakban ismeretes a közeli nagyobb magyar településeken, amelyekkel Udvarszállás állandó kulturális cserekapcsolatot tart fenn: pl. Ürményháza (Jermenovci), Székelykeve (Skorenovac), s a környék szerb falvainak magyar diaszpórájában is (pl. Pavliš).⁹

Az égitesthez fűződő képzetek közül szélesebb felföldi és alföldi elterjedtséget mutat a Holdban látható Cicelle és Dávid. A mai idős generáció is elmondja, világosan látható, hogy Dávid muzsikál (hegedűn játszik), a leány Cicelle pedig táncol. Valaki azt is megemlítette, hogy "hajdanában egy anya megátkozott egy legényt és leányt, mert nagybőjt idején is táncoltak. Azóta vannak a Holdon, s ott még mindig táncolnak." Ez a hiedelem ugyanezekkel ismeretes északon, a Palócföld régióban, ahol nincs is más népi elképzelés a telihold rajzairól, s a holdfogyatkozásról. A Cicelle és Dávid páros hiedelme él a Versec környéki magyar katolikus szórványok népi kozmogóniájában is.¹⁰

A Földet tartó állatokról és a földrengésről a falu öregjei régebben azt tartották, hogy a Föld alatt hatalmas víztenger van. A Földet két óriási cethal tartja a hátán. "Amikor a cethal megfordul, akkor rettenetes földrengés van. Ha csak kisebbet mozdul, akkor a földrengés is kisebb."

A *táltos* - az ősi magyar sámánhit alakja - az alföldi magyar néphitben mindenütt közönségesen ismert. Udvarszálláson azonban ismertlen. Ismerik a *táltos* szót, de csupán 'szilaj, erős ló' jelentését. Azt a csodás képességű személyt, aki csak foggal született gyermekből válhat, s aki megvív a sárkánnyal, ebben a faluban *garabonciás*nak nevezik. Ennek a hiedelemkörnek, a palóc régióban ismert attribútumait lehet megtalálni Udvarszálláson is. Ugyanis a garabonciás sárkányon lovagol, a fellegekben harcol, s hatalmas szélvihart, zivatart okoz. Néha diák képében megjelenik a falvakban is. Olyankor könyv van nála, abból olvas és olykor figyelmezteti a falusi embert, hogy vizgyázzon, mert hamarosan nagy vihar lesz. "Mondták, hogy a garabonciás tejet, túrórt kért attól a falusi embertől, akivel találkozott." A kazlakat felborító, háztetőt megbontó zivatarra ma is mondogatják: "sárkán mén. Sárkány pusztította el a falut és határát."¹¹

Az udvarszállási néphit jellegzetes alakja a lidérc. Úgy lehet hozzájutni, ha fekete jérce legelső tojását valaki a hóna alá beteszi és ott tartja mindaddig, amíg a csirke kikel belőle. Ez a születő fekete csirke csodálatos erővel bír, s folyton kérdezi a gazdáját "Mit hozzak? Mit csináljak?" A gazdája azt mondja neki, hozzon pénzt, hozzon aranyat, s a lidérc hoz neki. Ha valaki rövid idő alatt gazdag lett, arra az emberre azt mondják, hogy "Biztosan lidérce van, az hordja neki a pénzt." Amikor már a gazda számára terhessé válik a lidérc, olyan feladatot ad neki, amit nem lehet teljesíteni. Sztereotíp kérdés, hogy hozzon kötélben vagy rostában vizet, de edényt nem használhat. Ilyen kérdés esetén a lidérc elmegy és nem tér vissza többé.

Hasonló tulajdonságai vannak az északi magyar népterületen, így a palóc régióban leírt lidércnek is. Ez a *mitmitke* (Hung. mit-mitke) nevű segítő lény is veszélyes lehet a gazdájára, merő ha nem ad neki munkát, elpusztítja az embert. Udvarszálláson a lidérchez nem tapad az ördögszerető képzelet. Ugyanis számos magyar népcsoport, s a közeli szláv népek hiedelme szerint ez a mitikus lény szeretőként, szexuális partnerként is együttél a gazdájával. Ilyen vonásáról Udvarszálláson nem tudnak.¹²

A különböző alakú, általában az emberrel ellenséges vízidémonok a Duna és a Tisza mentén élő magyarok, különösen a halászok elbeszéléseiben több helyen felbukkannak. A palóc népcsoportnál azonban a vízidémon ismeretlen. A szomszédos szláv népeknél, így a délszlávoknál igen gazdag a vízilényekkel kapcsolatos népi hiedelmek gyűjteménye.

Udvarszálláson úgy tartják, hogy a közeli Karas folyóban víziember él. Hitük szerint nagy termetű, emberalakú lény, aki vörös nadrágot és vörös sapkát visel. Ha a hálóba akad, csak a víz színéig emelik a halászok, s gyorsan elengedik, mert lehúzná őket a mélybe. a gyermekeket azzal ijesztetik, egyedül ne merészkedjenek a folyó közlébe, mert a víziember elviszi őket. Élő hiedelem ez, ma is félnek tőle a falu gyermekei. Úgy látszik, a 20.

században gyermekijesztővé vált vörös sapkás vízidémon. Halászok, felnőttek már nem hisznek a létezésében. Ismerik a víziember hiedelmét a Duna közeli szakasza mellett települt Székelykeve (Skorenovac) község magyarjai is. Onnan több asszony származott át Udvarszállásra, s ma is élénk házassági kapcsolatban áll egymással a két falu.

Egy Székelykevéről elszármazott asszony mondta el, hogyan szokták keresni a Dunába fulladt embereket. Kenyeret sütöttek, arra égő gyertyát helyeztek, majd a folyó hátára tették. "Úszott a cipó a vízben és az örvényből kikerülve a mélyvíz fölött megállt. Nagypénteki cipó találta meg a nagyanyánkat, aki a Dunába fulladt."¹³ Eza hiedelem és eljárás szintén a nagyobb folyók mellett élő magyar falvakban honos, a palóc régióban ismeretlen.

A házikígyóhoz fűződő magyar néphit viszont főként az északi magyar népterülethez és a Dunántúl déli, nyugati részeihez kapcsolódik. Az Alföldön, különösen annak középső és déli körzeteiben - egy-két szórványos adattól eltekintve - nem jeletkezik. Szeged vidékén sem jellemző tagja mitikus lények népes csoportjának.¹⁴ Udvarszálláson a régi öregek azt tartották, hogy minden ház falában, alapjában vagy küszöbe alatt él egy-egy kígyó. "Azt a kígyót nem is szabad bántani, mert a fehér kígyó szerencsét tart a házban." Versec szomszédságában, Pavliš községben is úgy tudják a magyarok, hogy a házikígyót nem szabad agyonütni, mert akkor meghal valaki a családból. Ott is tartja magát a hit, hogy minden háznak van egy csodás erejű kígyója. A házi kígyóról azt hiszik, bár kevesen látták, hogy fehér a színe és szereti a tejet. "Gulyások mesélték, hogy a tehenet is megszopta. Olyan pásztor mondta, aki maga látta a tulajdon két szemével."

A fehér kígyó nem támadja meg az embert. Azonban úgy látszik, az udvarszállási néphitben két fajtája van: egyik a *házikígyó*, a másik a *vízikígyó*. Mindkettőnek fehér a színe. Utóbbi a kutakban, forrásokban él, s a vizet védi, tartja hidegen. Míg a házikígyó képzete a német hagyománnyal van szorosabb kapcsolatban, a vízikígyó inkább a délszláv hiedelmekkel rokon.¹⁵

Az udvarszállási magyarok kapcsolata a szomszéd etnikumokkal főként gazdasági téren élénk. Hiedelmeiket nem veszik át még akkor sem, ha tudomást szereznek azokról. Tudják például, hogy a szomszédos szerb falvakban él a *fejetlen ló* képzete. A fejetlen ló egyfajta kísértet, ami tavasszal, Tódor hetében (bőjtőlő időszak) jelenik meg, s ijeszti, kísérti azokat, akik megszegik az étkezési és munkavégzési tilalmakat. Aki megszegte a tilalmakat a fejetlen ló kísértésén kívül gyakran azzal bűnhődött, hogy betegségbe esett.

Szerbek és magyarok együttélése a hiedelmek, szokások számos példájában megmutatkozott. Az 1930-40-es években az udvarszállási magyarok is eljártak a Pavliš faluban Kristina Tadić nevű szerb halottlátó asszonyokhoz, mert tőle akarták megtudni, mit üzen nekik nemrég eltemetett családtagjuk, közeli rokonuk. A halottlátó asszony egy súlyos betegségben szerezte azt a képességét, hogy kapcsolatba lépjen a holtak lelkével. Miközben a holtakról beszélt az elsötétített szobában, szeméit lehunyta, nem volt teljesen jelen.

Állatokról, elveszett tárgyakról nem szokott beszélni, csak emberekről.

Állatokról, elveszett tárgyakról nem szokott beszélni, csak emberekről.

A temetést manapság is halotti tor követi, amelyen a szűkebb rokonság vesz részt. A vendégek esznek és isznak a halott emlékére annak elhagyott házában. Az asztalon mindig üresen hagynak egy tányért, s kitöltenek egy-egy pohár pálinkát és bort. Ezt annak a látogatónak adják, aki elsőnek érkezik a házhoz hívatlanul. Halottak napján minden évben sütnék az asszonyok kalácsot, s arra meghívják vendégségbe a szegényeket, esetleg szomszédokat, hogy "egyenek a halott nevében". A síron és a ház ablakában gyertyát gyújtanak a halott emlékére, de a sírra nem szoktak ételt kivinni. A szomszédos szerb faluban (Subotica, régen Krassószombat) öt héttel a temetés után ismét tort tartanak a halott lelkéért, s akkor ételt visznek a sírjára. Ezt a szokást a magyarok Udvarszálláson ismerik, de nem követik.

Ma is élő szokás Udvarszálláson a "halott lakodalma". Azt értik ezen, hogy azt a fiatal halottat, aki elérte már a 12-14 évet, megilleti a lakodalma. A halott leányt menyasszonynak, a halott fiút vőlegénynek öltöztetik és rézfúvós zenekart hívnak a temetésükre. A temetés résztvevői közül többen a lakodalom tisztségviselőinek öltöznek. Ezt a szokást a magyar nyelvterület sok körzetében feljegyezték, de manapság már kevés pontján gyakorolják.

Udvarszálláson a boszorkány hiedelmekörhöz tartozó elemek zöme a tehenek tejhasznához, s a tyúkok tojáshasznához, illetve Szent György és Luca napjához kapcsolódik. Szent György nap éjjelén (április 24) kimentek a szomszéd falvak vetésére, s a zöldelő búzára lepedőt terítve gyűjtötték a harmatot. Ezt a csodás folyadékot tehenüknek adva megnőtt annak tejhozama. A harmatszedést eddig főként az északi palóc népcsoporttól írták le, bár vannak a szokásnak távolabbi adatai, kapcsolódási pontjai is.¹⁶

Száz éve írták le Udvarszálláson a földcsókolás szokását: "Mielőtt az udvarszállási ember a Nera (folyó) völgyébe bebocsátkoznék vagy midőn a Nera völgyét háta mögött hagyná, leborul a földre és azt mindannyiszor, még pedig keletnek fordulva megcsókolja. Ugyanezt teszi hajnalhasadtakor a szerűben vagy a templomban imáját végezve."¹⁷ Említeni kell, hogy a Nera sziklás völgye ijesztő, vad vidék. Ennek a szokásnak az analógiáját más magyar falvakból nem írták le, s hiedelmi hátterével sem foglalkozott még a magyar kutatás.

4. Udvarszállás és a Dél-Bánát régió magyar népének néhány kalendáris szokásáról először Szőke E. emlékezett meg 1890-ben. Az általa megörökített szokáselemket 1987-ben informátoraink a helyszínen még bővebben és részletesebben ismertették velem. Az emberi életciklus fordulóihoz fűződő szokások közül a lakodalom végén szokásos hajnaltűz-gyújtást és hajnaltűztáncot kell kiemelni. Reggel összesereglenek a vendégek a fiatal pár háza előtt és az utcán szalmából tüzet gyújtanak, s táncolnak a tűz körül.¹⁸ Ezt a száz évvel ezelőtt leírt szokást ma is gyakorolják. Adatközlőink szerint a legények kukoricaszárat hordanak az utcára, abból raknak tüzet. Odamegy a cigányzenekar is, s a vendégek táncolni kezdenek. A fiatal párok átugorják a tüzet, köztük az új házaspár is. Ezért a szokás neve *menyasszony-pörkölés* (ung. *menyasszony pörkölés*). Ezt a szokást a magyar etnográfia az északi

jegyezni, hogy Pavliš faluban a szerbek is raknak tüzet a lakodalom végén, a hajnali órákban. a tüzet körültáncolják és átugrálják. Ezt a szokást a szerbek nem a bánáti magyaroktól kölcsönözték. Valószínűleg az udvarszállási magyarok sem a szerbektől tanulták. Erre mutat a szokás helyi neve, a *menyasszony pörkölés*. Ez a nyelvi fordulat az északi palóc régió frázisával egyezik, s e közösség palóc eredetének egyik bizonyítéka.

Az újszülött gyermeket a szülést követő napon megkeresztelték és a templomból megtérő keresztszülők e szavakkal vitték be a házba: "Pogányt vittünk, keresztényt hoztunk." Amikor a gyermek anyja megerősödött, a rokonság és a keresztszülők meglátogatták és nagy vendégséget tartottak a háznál. Ezt 1890-ben *paszita* néven említik.²⁰ Ez egy kölcsönszó, a szerbhorvátból, s főként a dunántúli magyar dialektusokban terjedt el. A Dél-Bánát magyarjai közvetlenül átvehették a szomszédos szerbek *poseta* szavát, de szerepet játszhattak a szó közvetítésében Tolnából, Bácskából jött, dunántúli eredetű magyar családok is.

A kalendáris szokások közül első helyen a Szent Iván napi (június 24.) tűzugrást kell kiemelni. 1890-ben a fiatalok vadrózsa, kókény, galagonyarózsát, pazdernyát (kenderhulladék) hordtak az utcára, azt meggyújtották, s lobogó lángot a leányok átugráltak. Ugrás közben a szeretőjük nevét kiáltották. Hitük szerint aki átugrotta a tüzet, a következő farsang idején férjhez ment. Aki elvétette az ugrást, nem ment férjhez. Innen a szólás: "Elugrotta (elrontotta), mint perki leány a férjhezmenést." A néphit azt tartotta, hogy a tűzugrás minden bajt, betegséget elhárít róluk.²¹ Szoktak a tűz fölött illatos füveket is pörkölni (pl. tisztas fű), s ezeket a tehenek gyógyítására használták. Udvarszálláson az utóbbi évekig szokásban maradt a Szent Iván esti tűzugrás, de már kisebb csak a kisebb, 10-14 éves gyermekek gyakorolták. Betegség megelőző céllal ugráltak a tűzön át, hogy elkerülje őket a himlő, a golyva, stb. A vidék szerb falvaiban az *Ivansko cveće* (Iván virág) nevű koszorút fonják meg ezen a napon, amit a ház utcai falára akasztanak. Ennek szintén bajt megelőző, betegséget távoltartó szerepet tulajdonítanak. A magyar szokást, a tűzugrást azonban az itteni szerbek nem követik.²²

Udvarszálláson régi szokás a májfa állítás. Május elsejére virradó éjszaka a legények "azon leányok házára, kiket kedvelnek, zöld galyakat (májfa) raknak, azokra pedig, kik iránt ellenszenvvel viseltetnek, csontokat tűznek."²³ Ez a római katolikus közösség ma is megtartja az egyház által előírt böjtöket, számos népszokást őriz karácsonyhoz fűződően (betlehemezés, karácsonyfa, koledálás, azaz serdülő gyerekek adománygyűjtése köszöntővel). Szokásban van az újévi köszöntés és a korbácsolás aprószentek napján. Az apa három szál vesszőt vág a gyümölcsfákról, s azzal suhint szelíden a gyerekeire. Közben azt kérdezi: "Hányan vannak az aprószentek?" Mire a gyerekek azt felelik: "Minden sarokban egy szakajtóval". illetve "144 ezeren".

Az esztendő kiemelkedő eseménye a zarándoklat Nagyboldogasszony napján (aug. 15.). Régebben Csíklóvára (Čiclova-Románă) jártak, s a 31

km-es utat gyalog tette meg a zarándokok csoportja. A menet élén haladt a búcsúvezető, s a fiatalok felváltva vitték a keresztet. Útközben menetben és jövetben is megaludtak Oravicán (ma Románia), ahol sok családnak volt rokona. Az országhatárok változása eleinte nem gátolta a zarándoklatot, az 1940-es évek végén azonban már nem mehettek Csiklovára. Azóta a közeli Versecre járnak búcsúba az ottani római katolikus templomhoz. Az 1950-es években oda is gyalogos csoportban, keresztet maguk előtt hordva mentek. Az utóbbi húsz-huszonöt évben autóbusszon utaznak a verseci búcsúba. Ott is vannak rokonok, akiknél meghálhatnak.

Összegezve a vizsgálat eredményeit, az alábbi megállapításokat tehetjük:

- Udvarszállás népét tévesen sorolták a szegedi migrációs csoportok közé. Népnyelvében nyoma sincs a szegedi ő-zésnek.
- Ez a római katolikus közösség döntően északi magyar területről érkezett az 1830-40-es években. Erre utal egyes családok eredethagyományja és családnéve is (Kucsera, Tóth). A Nógrád megyéből származó magyarok kulturálisan magukhoz hasonították a hozzájuk csatlakozó katolikus magyar és cseh családokat.
- Folklórájának "palóc" regionális jellegét erősítette szoros kapcsolata a Bánát más "palóc" eredetű elemeivel (Ürményháza, Székelykeve).²⁴
- Az udvarszállási néphit és népszokás "palóc jellegét" olyan elemek mutatják, mint a Holdat evő markoláb, Dávid és Cicelle képe a Holdban, a Földet tartó cethalak képzete, olyan mitikus lények, mint a garabonciás és a sárkány, a lidérc, a házikígyó, s olyan népszokások, mint a harmatszedés Szent György éjjelén, a lakodalmi hajnaltűz és annak neve (menyasszony-pörkölés), a Szent Iván esti tűzugrás, a májfaállítás, stb. Külön-külön ezek előfordulása lehetne a véletlen műve is. Együtt azonban a lokális kultúra olyan sajátos szerkezetét jelzik, amelynek analóg struktúráit az északi magyar (palóc) területen írták le.

Úgy látszik, a folklór egyes jelenségei, elemek együttese valóban segíthetnek településtörténeti kérdések tisztázásában.

Jegyzetek

1. *Bálint S.*: A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népélete. Első rész. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2. Szeged, 1976. 244
2. Terepmunkánkat 1987. október 1-7. között végeztük Dobričevón és környékén. Az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalmi Tanszékétől, Hungarológiai Intézetétől kapott támogatást, Pató Imre és Jung Károly személyes segítségét e helyen is hálásan megköszönöm.
3. *Bodor A.*: Dél-magyarországi telepítések története és hatása a mai közállapotokra. Budapest, 1914. 28. Más forrás szerint a falu betelepítése 1832-33-ban történhetett. Vö.: *Mohai M.*: Egy jugoszláviai magyar nyelvsziget (Dobricsevo). Testvériség 1938.14.
4. *Fényes E.*: Magyarország geographiai szótára. IV. Pest, 1851. 228
5. Az 1910. évi népszámlálás népmozgalmi adatai. Magyar Statisztikai Közlemények. Budapest, 1911.
6. *Ujváry Z.*: A népszokások interetnikus kapcsolatairól a Kárpát-medencében. In: *Ujváry Z.*: Népszokások és népköltészet. Debrecen, 1980. 110
7. *Paládi-Kovács A.*: Az anyagi kultúra alakulása néhány délalföldi (bánsági) magyar faluban. Népi Kultúra-Népi Társadalom VII. Budapest, 1973. 320-321
8. *Diószegi V.*: A palóc etnokulturális csoport határa és kirajzolásai. (Az égitestet evő mitikus lény, a *markoláb* elterjedtségének tanulságai). Népi Kultúra-Népi Társadalom I. Budapest, 1968. 232, 243
9. Sajat gyűjtés 1987-ben. Adatközlő Kucsera Gyula (1923), Virágh Katalin, Kucsera Gyuláné (1926), Kucsera Mihály (1924), mind Udvarszállás, Horváth Ferenc (Pavliš, 1908). Szeged környékén a törzsökös népesség nem ismeri a *markoláb* képzetet. Vö.: *Diószegi V.*: i.m. 232. 3. térkép.
10. Adatközlők: Kucsera Gyula (Udvarszállás, 1923), Horváth Ferenc (Pavliš, 1908), Virágh Etel (Vatina, 1917). A holdfoltokhoz fűződő hiedelmeket összefoglalóan bemutatja: *Róheim G.*: Magyar néphit és népszokások. Budapest, 1924. 143-147.
11. Az északi palóc régió garabonciásához lásd: *Paládi-Kovács A.*: A Barkóság és népe. Miskolc, 1982. 159-160. Lásd még: *Róheim G.*: i.m. 98-100
12. *Róheim G.*: i.m. 93-97. *Dömötör T.*: i.m. 77-82
13. Adatközlő: Kucsera Gyuláné (Udvarszállás, 1926). Nagyanyja Berényi Erzsébet, fuiladt a Dunába. A vízi démonokhoz lásd: *Kálmány L.*: A magyar halászok vízi ellenségei. Ethnographia VI (1985) 102-104. *Dömötör T.*: i.m. 93-94. *Róheim G.*: i.m. 100-104
14. *Erdész S.*: Kígyókultusz a magyar néphagyományban. Debrecen, 1984. 68
15. Vö.: *Erdész S.*: i.m. 74-76, 79, 83-84, 159.
16. *Róheim G.*: i.m. 45-53, 265-266.
17. *Szöke E.*: Vonások a volt Temesi Bánság népéletéből. In: A Fehértemplomi Főgymnasium Értesítője. Fehértemplom, 1890.4.
18. *Szöke E.*: i.m. 6
19. Összefoglalóan szól a szokásokról *Bakó F.*: Palócföldi lakodalom. Budapest, 1987. 221-229. Lásd még *Barna G.*: Jász és palóc lakodalmi szokások összehasonlítása. In: Studium V. Debrecen, 1974.
20. *Szöke E.*: i.m. 2
21. *Szöke E.*: i.m. 5-6
22. Adatközlő: Horváth Ferenc (Pavliš, 1908).
23. *Szöke E.*: i.m. 6
24. *Diószegi V.*: i.m. 241-242

